

לדעת הראשונים דבצנעא אין קידוש ה' מ"מ ראוי להזדרז כדי למעט בנסיון.

ועוד נפק"מ רבתא איכא בין הטעמים היאך הדין באופן שאחר שסירב בתחילה לעבירה שוב אין נותנים לו אפשרות להתחרט וכעת מובילים אותו למיתה וגם אם יחזור בו וירצה להשמע

לאנשים לא יועיל לו, דלפי הטעם דזרזין מקדימין יתכן מאוד דגם בכה"ג ראוי שיזדרז דסוף סוף הולך לקיים מצות קידוש ה', אבל לפי הטעם דשמא יחזור בו הכא לא שייך טעם זה שהרי לא יועיל לו ומדוע יחזור בו, וא"כ אדרבה עדיף טפי שימתין מה שאפשר כדי להרויח חיי שעה.

סימן ס'

מי שירא שלא יעמוד בייסורים או בניסיון האם חייב להמית את עצמו בידיים

מי שהגוים רוצים לאונסו לעבור על אחת מהמצוות שדינם יהרג ואל יעבור, וחושש שייסורוהו בייסורים קשים שלא יוכל לעמוד בהם. א. האם חייב להמית עצמו בידיים כדי להינצל מהעבירה. ב. אם נימא שאינו חייב, האם מותר לו להרוג עצמו בידיים כדי להינצל מהעבירה. וראשית נדון האם חייב להמית עצמו בידיים.

א] איתא בגמ' בקידושין (דף מ.) מעשה ברב צדוק שתבעתו ההיא מטרוניתא לדבר עבירה וקפץ לתוך התנור כדי להינצל ממנה, וכן איתא שם מעשה ברב כהנא שתבעתו ההיא מטרוניתא לדבר עבירה, וקפץ מראש הגג, (ולשניהם נעשה נס וניצלו). מוכח לכאור' שיש חיוב לאדם להמית את עצמו בידיים כדי להינצל מגילוי עריות, וה"ה שאר עבירות שדינם יהרג ואל יעבור.

ולפי שיטת התוס' והרא"ש (ע"ז כז:), דמותר לאדם למסור נפשו למיתה גם כשאינו חייב, לפני משורת הדין, יש לדחות שבאמת רב כהנא ורב צדוק לא היו מחויבים בזה אבל עשו לפני משוה"ד, ובאמת נימא דאין חיוב לאדם להרוג עצמו כדי להינצל מאיסור. והגם שהתוס' דיברו באופן שמוסר את עצמו למיתה ע"י הגוי, אבל שמותר לו להרוג עצמו בידיים לפני משוה"ד זו לא שמענו, מ"מ יש לומר דאולי גם זה שרי לפני משוה"ד כמעשה דרב כהנא ורב צדוק, ואין להוכיח משם שיש 'חיוב' לאדם להמית את עצמו בכה"ג.

אבל לדעת הרמב"ם (פ"ה מיסודי התורה) וסיעתו, שאסור לאדם למסור נפשו למיתה כשאינו חייב, ואין לנהוג לפני משוה"ד במקום איבוד נפש, לכאור' מוכח ממעשה דר' צדוק, שיש חיוב לאדם להרוג

את עצמו בידיים כדי להינצל מעבירה שדינה יהרג ואל יעבור, שהרי אם לא היו חייבים בזה, היה אסור להם למסור נפשם למיתה.

[ב] אכן בחידושי הר' יונה לסנהדרין (דף עד:), כתב כדבר פשוט שאין חיוב לאדם להרוג את עצמו בידיים, ולא שמענו אלא שיהרג ע"י הגוי ולא יעבור, אבל שיהרוג עצמו בידיים זו לא שמענו, והא דרב כהנא ורב צדוק, צדיקים היו וידעו שיעשה להם נס וסמכו על זה, אבל בודאי אין חיוב לאדם להמית את עצמו בידיים כדי להינצל מעבירה, עכ"ד.

עוד יש להביא ראיה מדברי הרמב"ן דאין חיוב לאדם להמית את עצמו בידיים, ממש"כ הרמב"ן וסיעתו בטעם ההיתר דקרקע עולם, דכיון דהאנס יכול להעבירו בע"כ ואין הדבר תלוי בו אין בזה חיוב מסי"נ, (הובא בסי' מ"ז). ואם נימא שאדם חייב להמית את עצמו, כדי להינצל מאיסור שיש בו דין מסי"נ, א"כ גם בקרקע עולם יכול להינצל מהעבירה ע"י שיהרוג את עצמו, ואטו כל ההיתר דקרקע עולם נאמר רק באופן שאין לנאנס אפשרות להרוג את עצמו, אלא ודאי דאין אדם חייב בזה ואין זה נחשב אפשרות בכלל.

ונראה להביא ראיה ברורה מגמ' שאין חיוב לאדם להמית את עצמו בידיים וכדעת הר' יונה והרמב"ן, מהא דאיתא בשבועות (דף יח.), הבא על הנדה ואמרה לו נטמאתי נועץ ציפורניו בקרקע עד שימות האבר ופורש, ומפ' שם דאפי' למ"ד

משמש מת בעריות חייב, הכא שרי ליה לפרוש ואינו חייב חטאת משום שהוא אנוס, ע"כ. ואם נימא שיש חיוב לאדם להרוג את עצמו כדי להינצל מאיסור ג"ע, א"כ מדוע שרי ליה לפרוש, נחייבנו להרוג את עצמו, (שהרי ביאת נדה זה בכלל ג"ע), או לכה"פ לחתוך לעצמו את האבר, וכבר עמד על זה ב"קובץ הערות" בסי' מ"ח והנחת בקושייה. ונראה לי דמכאן ראיה ברורה שאין חיוב לאדם להרוג את עצמו בידיים, ואפי' לא לחתוך לעצמו אבר בידיים, כדי להינצל מאיסור ג"ע, וה"ה בשאר עבירות.

ויש להקשות דבגמ' ב"מ דף נט. איתא נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, ומשמע לכאורה שצריך להפיל עצמו בידיים לכבשן, [וידוע דעת הרבנו יונה עצמו ב"שערי תשובה" שער ג' אות קל"ט, שדין זה אינו דברי אגדה אלא דין גמור]. אמנם אין זה קשה דיש לפרש מה שאמרו "פיל עצמו לכבשן האש", לא שיפיל עצמו ממש בידיים, אלא שיניח לאנסים להפילו, דומיא דתמר דמיניה ילפינן והיא הרי לא הפילה עצמה, אלא הניחה שיפילוה, והא דנקטו לשון "פיל" דכיון שגורם דבר זה לעצמו ע"י שנמנע מלהלבין הוי כמפיל עצמו לאש ממש.

[ג] אמנם גוף הדין צריך טעם מאי שנא שלמסור נפשו למיתה ע"י גוי חייב, ולהמית עצמו בידיים אינו חייב, ולכאור' מאחר שחידשה התורה שנפש ישראל נדחית מפני ג' עבירות מדוע לא יתחייב להמית עצמו בידיים.

ויש מקום לומר דכוין דהריגת עצמו גם
אסורה וזה בכלל שפ"ד [כמש"כ

החת"ס ביו"ד סי' שכ"ו] א"כ מאי חזית שיעבור על עבירת שפ"ד כדי להנצל מעבירה אחרת. אולם אי"ז פשוט שהרי דעת הרבה ראשונים דאע"ג דאינו חייב להמית עצמו כדי להנצל מאיסור מ"מ אם רוצה לעשות לפניו משהו"ד רשאי, (וכדלקמן בסי' ס"א) ובפשוטו הטעם דשרי הוא דכוין שממית עצמו כדי להנצל מעבירה חמורה אין זה בכלל איסורא דמאבד עצמו לדעת וכמש"נ בהמשך הדברים וא"כ כיון שכה"ג אין איסור בהריגת עצמו שוב צ"ב מדוע אינו חייב להמית עצמו כדי להנצל מהאיסור.

והמחזור בזה דגם כשליכא להיתר דפיקוח נפש, מכל מקום להרוג עצמו בידיים אינו חייב. דמה שאינו חייב להמית עצמו בידיים, אין זה מכח ההיתר דפיקוח נפש, אלא שלא מצינו בשום מקום שהתורה חייבה אדם עד כדי כך שימית עצמו בידיים, וגם כשאין היתר דפיקוח נפש, מצינו רק שאסור לעבור כדי להינצל ממיתה,

אבל שיהרוג עצמו בידיים זה חיוב גדול יותר, וכזה חיוב לא מצינו שחייבתו תורה.

ד] והנה הרמב"ן ב"מלחמות" סו"פ בן סורר נחלק עם בעה"מ האם יש חיוב מסי"נ בג' עבירות כשאנסוהו להנאתן, וכתב הרמב"ן להוכיח דגם בכה"ג יש חיוב מסי"נ, ממעשה דרב כהנא ורב צדוק שאנסה אותם ההיא מטרוניתא להנאתה, ומסרו נפשם למיתה כדי להינצל מהעבירה, והוסיף הרמב"ן דודאי לא עשו כן לפניו משהו"ד, דאסור לאדם למסור נפשו כשאינו חייב, והוא בכלל מאבד עצמו לדעת, אלא ע"כ שהיו מחויבים לכך. וחזינן לכאן לדעתיה דהרמב"ן דר"צ ור"כ היו חייבים לעשות מה שעשו ולפגוע בעצמן כדי להימנע מהעבירה, ומכאן הוכיח בקובץ הערות סי' נ"ח דדעת הרמב"ן שיש חיוב לאדם להמית את עצמו בידיים כדי להינצל מאיסור גילוי עריות, וסותר למה שהוכחנו דדעת הרמב"ן עצמו דאין חיוב להרוג עצמו בידיים¹⁵.

עוד יש להביא ראיה לכאן, שיש חיוב לאדם להמית את עצמו בידיים כדי

לט והיה מקום לדון ולחלק, דאולי באמת מי שחושש שיעצירוהו עבירה באונס, אי"ז להמית עצמו בידיים כדי להינצל מזה, אבל מי שחושש שאם לא יהרוג את עצמו יעבור עבירה ברצון, חייב להרוג את עצמו כדי לא להיכשל ח"ו בעבירה במזיד ורצון רח"ל. ולפי"ז י"ל דרב צדוק ורב כהנא חששו בעצמן שמא יתגבר עליהם י"אסר ויעברו ברצון, ואין לתמוה איך ייתכן שאותם אמוראים קדושי עליון חששו בעצמם על דבר כזה, דכבר אמרו חז"ל על זה כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, עיין בקידושין (דף פא.) כל העניין, ולכן היו חייבים לשלוח יד בעצמם כדי להינצל מהעבירה. וביותר י"ל לפמש"כ הכ"מ פ"כ מסנהדרין לזכר דדעת הרמב"ם, שכתב דמי שאנסוהו לבוא על ערוה, ועבר ולא נהרג, אם היה בעדים והתראה חייב מיתה, ופירש הכ"מ דכוין שאין קישוי אלא לדעת, או כל בעילה נחשבת לרצון ומזיד ואין בזה פטור אונס, וא"כ י"ל דרב צדוק ורב כהנא חששו מזה ולכן מסרו נפשם למיתה בידיים. אבל אה"נ מי שאינו חושש לעבור ברצון, אלא חושש שיאנסוהו, כגון לע"ז או שפ"ד, אינו חייב לשלוח יד בנפשו.

אמנם א"ל לומר חילוק זה דדעת הרמב"ן, שהרי הרמב"ן הוכיח ממעשה דרב צדוק ורב כהנא שג' עבירות, אפי' אם העכו"ם אונס את ישראל להנאתו, יהרג ואל יעזור. ואם נימא דרב צדוק ורב כהנא חששו שיעברו ברצון, אין שום ראיה, דלעבור ברצון לכו"ע אין שום היתר, וכל מה שהמיר עשה"מ באנסוהו להנאתו זה אך באופן שעובר מחמת הפיקו"ג, אלא ע"כ למד הרמב"ן משם שאפי' באונס חייב לשלוח יד בנפשו בידיים כדי להינצל מהעבירה.

להינצל מעבירה שיש בה דין מסי"נ, מהא דאיתא בגיטין (דף נז:), מעשה בד' מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון וכו', וקפצו כולם לים וטבעו, ומוכח שיש חיוב להמית עצמו כדי להינצל מעבירה דג"ע. והניחא לפי הראשונים דסברי דמותר לאדם למסור עצמו למיתה כשאינו חייב, אין ראייה מכאן שיש חיוב להמית עצמו בידיים, דשמא עשו כן לפני משוה"ד, אבל לפי הראשונים, שאסור לאדם למסור נפשו למיתה כשאינו חייב, מוכרח שהם היו חייבים בזה, וחזינן שיש חיוב לאדם לשלוח יד בנפשו כדי להינצל מעבירה.

ה) ונראה לענ"ד לדחות שני הראיות הנ"ל וממילא תתישב דעת הרמב"ן, דאין ראייה לא ממעשה דילדים שטבעו בים ולא ממעשה דרב צדוק ורב כהנא אליבא דהרמב"ן דיש חיוב לאדם לשלוח יד בנפשו כדי להימנע מעבירה שיש בה חיוב מסי"נ. דבאמת אין אדם חייב לשלוח יד בעצמו בידיים כדי להינצל מעבירה והם עשו לפני משוה"ד, והגם שדעת הרבה ראשונים ובכללם הרמב"ן שאסור לאדם למסור נפשו למיתה כשאינו חייב לפני משוה"ד, שאני הכא דשרי, והטעם לזה, דמה שאסור לאדם למסור נפשו למיתה כשאינו חייב, זה משום שיש חיוב על אדם לשמור את נפשו ואסור לו לאבדה, כמו שדרשו חכמינו מ"אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש", והנה כל זה שייך דוקא במקום שיש היתר דפקו"נ דאז גילתה התורה דחיי ישראל עדיפי משמירת המצוה ושוב אין טעם שימסור נפשו כדי

לשמור על המצוה ואם עושה כן הוא מאבד עצמו לדעת דהא חיינו עדיפי, מה שאין כן בג' עבירות חמורות שלא נאמר בהו היתר דפקו"נ בהכרח שהתורה החשיבה את שמירתן יותר משמירת נפש הישראל [ולכן חייבה למסור נפש כדי לא לעבור עליהן], וא"כ יש סברא גדולה דכאן כו"ע יודו דמותר לאדם להמית עצמו כדי להמנע מהם, ואמנם נכון שהתורה לא חייבתו אלא רק למסור עצמו למיתה ולא להמית עצמו בידיים, אבל הרי אי"ז משום שנפשו חשובה יותר מקיום המצוה אלא דאע"ג שהעבירה חמורה יותר בכ"א התורה לא הטילה על אדם עד כדי כך שיהרוג עצמו בידיים, אבל אם רוצה לעשות לפני משוה"ד ולהרוג עצמו כדי להימנע מהעבירה יש סברא גדולה להתיר ואי"ז שייך כלל לדין מאבד עצמו לדעת שהרי הוא מאבד עצמו עבור דבר שחשוב יותר מנפשו.

וזוהו שהוכיח הרמב"ן ממעשה דרב צדוק ורב כהנא, דגם בלהנאתן יש חיוב מסי"נ, דאם לא היה חיוב מסי"נ היה אסור להם למסור נפשם, אבל אחר שיש על זה חיוב מסי"נ, אז אע"ג שלהרוג עצמם בידיים אינם חייבים, מ"מ הותר להם לעשות לפני משוה"ד. שוב מצאתי בס"ד שהגר"ש רוזובסקי זצ"ל ב"זכרון שמואל" סי' ס"ה ס"ק ל"ב כתב כעין זה לדחות את הראיה מהרמב"ן.

ובכמו כן במעשה דילדים וילדות י"ל על דרך זו שעשו לפני משוה"ד אע"פ שלא היו חייבים. ובאמת במעשה זה בעל

כרחנו צ"ל שעשו לפנים משה"ד, שהרי הנשים שקפצו למים בודאי לא היו חייבות במסי"נ, שהרי אשה קרקע עולם היא ואינה צריכה למסור נפשה על גילוי עריות, ודוחק לומר שחששו שיאנסו אותן לעשות מעשה להביא את הערוה עליהן, דזה לא שכיח. ועוד העירוני דמשמע דגם את הילדים רצו לאנוס למשכב זכור וא"כ גם להם היה היתר דקרקע עולם וע"כ דגם הם עשו לפנים משה"ד.

ויש לדקדק עוד ולהוכיח דבהאי מעשה דילדים וילדות לא היו מחויבים לפול למים אלא עשו לפנים משורת הדין, דאיתא בגמ' (גיטין שם) שכשהבינו שנלקחו לקלון שאלו את הגדול שבהן, אם אנו טובעים בים אנו באים לחיי העולם הבא, דרש להם "מבשן אשיב אשיב ממצולות ים" אשיב ממצולות ים אלו שטובעין בים, ע"כ. והנה אם נאמר שהיו מחויבים לקפוץ לים כדי להינצל מהעבירה, אם כן מה היה המשא ומתן, מה שאלו ומה ענה להם, וכי לא ידעו שעל ג"ע יהרג ואל יעבור, וגם הגדול שבהם לא ענה להם אלא מפסוק בתהילים, והרי היה צריך לומר להם שחייבים לקפוץ משום שבג"ע יהרג ואל יעבור. אלא ודאי שלא היו חייבים מצד הדין, והשאלה היתה האם מותר להם לעשות לפנים משה"ד, או דלמא הוי מאבד עצמו לדעת, וזהו ששאלו אם אנו קופצים לים מה אנו לחיי העולם הבא, וענה להם "אמר ה' מבשן אשיב וכו'" משמע שמותר לקפוץ לים למען כבוד ה'. ולשון המדרש איכה, "אשיב ממצולות ים, כמשמעו, שאפילו מי שיפיל עצמו לים

מחמת כבוד ה' ועל קידוש שמו אשיבנו לחיי העולם הבא". ואיתא שם עוד, "עמדה כת שלישית ואמרה 'הלא אלוקים יחקור זאת כי הוא יודע תעלומות לב', והשליכו עצמן לים" ע"כ. ובפשוטו לא מובן מה שייך פסוק זה לכאן, וכיצד למדו מזה להשליך עצמן לים. אבל הפירוש הוא שבאמת לא היו חייבים ע"פ דין לקפוץ לים, אלא רצו לעשות זאת לפנים משורת הדין למען כבוד ה', וזהו שאמרו "הלא אלוקים יחקור זאת כי הוא יודע תעלומות לב" ויודע שהם עושים הכל למען כבודו, ולא סתם מאבדים עצמם לדעת, (ואם לא היו עושים למען כבוד ה', היה אסור להם לאבד עצמם לדעת). [וע"ע לקמן סי' ס"א באריכות אם מותר להרוג עצמו בידים לפנים משה"ד].

נמצא שאין לנו שום ראיה לחייב אדם להמית עצמו בידיים כדי להינצל מעבירה ולא נמצא מי שיסבור כן, ואדרבה בר' יונה מפורש שאין כזה חיוב וכן מוכח דעת הרמב"ן וכן מוכח מסוגיא דשבועות וממעשה דילדים וכמש"נ, וכן נראה עוד מהא דנחלקו הפוסקים אם מותר לאדם להרוג את עצמו כדי להנצל מאיסור חמור (וכדלקמן) משמע דכו"ע מודו דמעיקר הדין אין חיוב כזה.

והנה כל מה שכתבנו בסימן זה, הוא במקום שהחיוב מסי"נ הוא מחמת חומר האיסור כגון ע"ז וג"ע וכן שאר עבירות בשעת השמד ובפרהסיא, ובזה

ברציחה הוא מסברת מאי חזית, ומטעם זה מסתברא שאין נפק"נ אם אחרים יהרגוהו, או שהוא נזקק להרוג את עצמו, ובכל גווני סברא פשוטה היא, שאין לאדם לדחות את נפש חברו מפני נפשו.

התורה לא חייבה עד כדי כך שישלח יד בנפשו בעצמו כדי להינצל מעבירה. אבל באופן שאונסים אותו לרצוח, וחושש שלא יעמוד בניסיון, מסתבר שחייב להמית עצמו כדי לא לרצוח, שהרי הטעם לחיוב מסי"נ

סימן ס"א

האם מותר להרוג עצמו או חבירו בידים כשחושש שלא יעמוד בניסיון

ומסתעף לאיסור מאבר עצמו לדעת

אוצר החכמה

צד בין שני הנידונים, וגם לדעת המתירים לאדם למסור נפשו לפניו משה"ד אפשר דזה דוקא להמסר לעכו"ם שיהרגוהו אבל להרוג עצמו בידים לא שמענו שיתירו [חילוק זה מפורש ביש"ש בב"ק פ"ח ס' נ"ט הובאו דבריו לקמן]. ולאידך גיסא גם האוסרים לאדם למסור נפשו לפניו משה"ד יתכן דזה דוקא בשאר עבירות דאין בהם דין מסי"נ אבל בעבירות שיש בהם חיוב מסי"נ אולי שרי וכדלקמיה.

ב] איתא בגמ' (קידושין דף מ.) רב צדוק תבעתיה ההיא מטרוניתא וכו' שגרת תנורא קא מנחא ליה סליק ויתיב בגויה וכו' ועוד שם רב כהנא הוה קמזבין דיקולא תבעתיה ההיא מטרוניתא א"ל איזיל איקשיט נפשאי סליק וקנפיל מאיגרא לארעא אתא אליהו קבליה וכו'. למדנו מהני תרי מעשים דמותו לאדם לסכן את נפשו

א] נתבאר לעיל ס' ס' דאין חיוב לאדם להרוג עצמו בידים כדי להנצל מעבירה שיש עליה חיוב מסי"נ, והשתא נבוא לדון היאך הדין במי שנשאו לבו ורוצה לעשות לפניו משה"ד ולהרוג עצמו בידים אע"פ שאינו חייב כדי להנצל מאיסור חמור דג' עבירות או אפי' על שאר עבירות בפרהסיא או בשעת השמד האם מותר לו לעשות כן או לא, והובא בזה מעט לעיל בסי' ס' ועכשיו נבאר יותר בעז"ה.

הנה לפום ריהטא היה נראה דנידון זה תלוי במה שנחלקו הראשונים האם מותר לאדם למסור נפשו לפניו משה"ד על שאר מצוות שאין בהם חיוב מסי"נ (הובא באריכות לעיל ס' נ"ה ואילך), דלדעת התוס' והרא"ש דשרי ה"ה הכא שרי. ואילו לדעת הרמב"ם וסיעתו דאסור ה"נ אסור.

אבל האמת יורה דרכו דאין שיכות בשום